

ÇOK EŞLE EVLİLİK KONUSUNA KISA BİR BAKIŞ

ALİ ÖGE

Islamî konularda yapılan tartışmaların bir çoğu, genellikle samimiyetten uzak, polemik konusu yapılarak gündeme getirilmektedir. Bunlardan biri de çok evlilik meselesidir. Bu konu etrafında dönüp dolaşan şu sorular önem arz etmekte: Çok evlilik gerçekten de İslamın ortaya koyduğu eşitlik ilkelerine aykırı bir görüş mü? Muarızların karşı çıkışları ilmi bir temele dayanıyor mu? İslam Dini bu izni verirken neleri dikkate almıştır? Feministlerin dedikleri gibi kadının sosyal konumunu zedelemesi, İslamın ortaya koyduğu şartlar da dikkate alınır mı doğru mudur? Şu yazıda bu ve benzeri sorular kısaca ele alınıp cevaplandırılmaya çalışılacaktır.¹

Çok evlilik konusu Batı dünyasında ağır bir şekilde eleştirilmiş, kadın-erkek eşitliğini ortadan kaldırdığı, kadın hak ve özgürlüklerini zedelediği, modern hayat tarzına aykırı olduğu, geri kalmışlığın ve ilkeliliğin bir kalıntısı olduğu söylenmiş, İslam ülkelerinde de bazı çevrelerce aynı görüşler tekrarlanmıştır. Bu arada bazı Batılı düşünürler aksine açıklamalarda bulunarak çok evliliğin meşrulaştırılmasının gerektiğini sosyal, ahlaki ve ekonomik açıdan örnek bir sistem olduğunu söylemiş, uygulamada Batılılar'ın çoğunun tek evlilikle yetinmediğini, realitede gayri meşru yoldan çok evliliğin bulunduğunu belirterek bu sistemi kınayanları iki yüzlülükle itham etmişlerdir.²

Şer'i hükümler, bir takım sebebler, anlamlar ve belirli nitelikler üzerine kuruluurlar³, bu nedenle hakların üzerine bina edildiği sebeblere bağlı bir takım farklılıklar vardır. Bu anlamda çok evlilik, miras, boşanma, şahitlik, cihat/askerlik hizmetleri gibi alanlarda kadın ve erkek arasında farklılıklar söz konusudur.⁴

Çok eşle evlilik (taaddüd-i zevcat) konusu, eşitliği bozan hukuki engeller⁵, evlenilmesi geçici olarak

haram olanlar⁶ başlıkları altında incelenmiştir.

Bu tabir (çok evlilik) aslında hem bir erkeğin aynı anda birden çok kadınla (polygami, taaddüd-i zevcat) hem de bir kadının aynı anda birden çok erkekle (polyandry, taaddüd-i ezvac) evli olma halini ifade eder.⁷

TARİHİ AÇIDAN ÇOK EVLİLİK

Toplumların hayat tarzları, kültürleri, adetleri, nüfus oranları, ekonomileri, dini yapıları, sosyal statüleri, bölgesel şartları ve zaman faktörlerine bağlı olarak çok evlilik insanlık tarihinde karşımıza yaygın bir biçimde çıkmakta: Eski Babil ve Mısır'da yaşayanlardan Atina'lılara, Hintliler'e, İran'lılara, Türkler'e, Slavlar'a, Cermen'lere ve Anglosakson'lara varıncaya kadar bir çok millet ve toplumunda çok evliliğin uygulandığı bilinmektedir. Hammurabi kanunlarında belirli şartlarla ikinci evliliğe izin verildiği, kanunen kabul edildiği görülür.⁸ Hindistanda geleneklerin verdiği izin dışında bunun çokça uygulandığı da bilinmektedir. Hindu krallarının birden çok eşleri vardı. Rigveda ve diğer Hindu Dinlerinin kitaplarında kralların ve ünlü kahramanların birden fazla eşlerinin olduğunu zikreden örnekler vardır. Sarih olarak dört eş Krallar ve Brahmanlar içindir.

Yahudilik ve Hristiyanlık'ta çok evliliği yasaklayan bir hüküm yoktur. Kitab-ı Mukaddes'te bazı peygamberlerin birden fazla hanımı olduğu bildirilmiştir. Hz. İbrahim'in iki, Hz. Yakup ve Hz. Musa'nın dört, Hz. Davud'un dokuz hanımı vardı. Yahudilik'te çok evlilik uygulaması orta çağa kadar devam etmiş ve 11yy. da Rabbi Gershom tarafından yasaklanmıştır. İncil'de de çok evliliği yasaklayan açık bir ifade yoktur. Luther çok evliliğin caiz olduğunu açıkça belirtmiştir. Bazı Hristiyan mezhepleri de buna izin vermektedirler. Yahudi ve Hris-

tiyanların bugün genellikle çok evliliğe karşı çıkışları daha çok sosyal bir vakıa olarak görülmektedir.⁹ Bu bilgilerden çok evlilik kurumunun bütün zamanlarda, bütün topluluklar tarafından meşru bir kurum olarak uygulandığı ortaya çıkmaktadır. O halde bu kurum kendi sistemlerinde kurup, -Batı ve Doğunun her yerinde bir kaç asır öncesine kadar sosyal bir vakıa ve gelenek olarak kabul edilmiş ve uygulanmış hatta İngiltere'de bile çocuk katlini, zınayı, fahişeliği vesair gayri meşru cinsi ilişkileri kontrol etmek için 17. ve 18. asırlarda çok evliliğin kanunlaştırılmasının teklif edildiği de bilinmesine rağmen- sonra bu konuda İslam Dinine saldırıp, tenkit etmek ne kadar insafli bir davranıştır?¹⁰

İSLAMIN ÇOK EVLİLİĞE BAKIŞI

İslam Dinin ortaya çıktığı zamanki cahiliye devri Araplarına bakıldığında onlarda da çok kadınla evliliğin devam ettiği ve bu konuda bir sınırlamanın olmadığı da görülüyor. Kabile ve ailenin gücü ilk planda nüfusa dayandığından çok eşle evlilik iş gücünü arttıran ve savaşlar sebebiyle azalan nüfus kaybını telafi eden tabii bir yol olmasının yanında, o günkü yerleşik ve göçebe Arapların hayat tarzlarının, kadın erkek nüfus oranının, gelenek ve kültürlerin bir sonucu idi. Hatta çok eşle evlilik kutret ve servetin, tek eşle evlilik ise zayıflık ve fakirliğin sembolü kabul edilmekte ve çok eşle evlilik toplum içinde bir iftihar vesilesi sayılmaktaydı. İslam Dini tek evliliği teşvik etmekle birlikte çok evliliği de prensip olarak yasaklamamıştır. Ancak zorlaştırıcı bir takım şartlar ve kayıtlardan başka ona bir üst sınır getirmiş ve aynı anda en çok dört kadınla evli olmaya izin vermiştir.¹¹

Konu ile ilgili olarak Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyrulur: "Eğer velisi olduğunuz mal sahibi yetim kızlara haksızlık yapmaktan korkarsanız hoşunuza giden kadınlarla (Size helal olan) ikişer, üçer, dörter alın(evlenin). Şayet aralarında adaletsizlik yapmaktan korkarsanız bir tane alın, yahutta sahip olduğunuz (cariyeler) ile yetinin. Bu adaletten ayrılmamanız için en uygun olandır."¹²

Ayet şunu belirliyor: Size helal olan kadınlardan alın. "Yani sizin hayrınıza olan ve durumunuzun düzelmesini sağlayacak ise alın. Erkeğin, kadınların ve çocukların durumlarına uygunsaa..." Kuşkusuz aile

fertlerinin her birinin durumlarının iyi ya da kötü olması diğer bireyleri etkiler. O halde çok evliliğin gagesi sadece erkeğin faydalanması değil, ailenin durumunun düzeltilmesini sağlamaktır. Erkeğin durumu düzeltilmesi için çok evliliğe ihtiyacı varsa evlenmesine müsaade edilir. Doğal olarak bu evlilikten dolayı erkeğin gücü zayıflayabilir¹³, eşler arası olumsuzluklar gün yüzüne çıkabilir ve çocukların aile içindeki durumlarında değişimler de olabilir.

Erkeğin durumu sadece tek eşle evliliğe müsait olduğu halde hevasına uyarak başkalarıyla evlenirse zorluğa düşer, ailenin maddi ve manevi gözetimini gereği gibi yapmakta güçlüğüle karşılaşır, son derece büyük zarara uğrayabilir.

İslamiyet çok eşle evliliği dört kadınla sınırladığı gibi belirli hukuki esaslara da bağlamıştır. Bunlardan birisi yakın akraba olan iki kadını bir nikah altında toplamak mümkün değildir.¹⁴

TAADDÜD-İ ZEVCATIN MÜBAH OLMASI İÇİN GEREKLİ ŞARTLAR

1/Eşler arası adaletin sağlanması(Adil olmaya güç yetirme): Bu insanın yapabileceği, gücünün yeteceği adaletlerdir. Bunlar da eşler arasında nafaka, geçinme, geceleme gibi maddi yönlerden eşitliğin sağlanmasıdır. "...Şayet aralarında adaletsizlik yapmaktan korkarsanız bir tane alın..."¹⁵ Peygamberimiz (S.A.V.): "Kimin iki hanımı olur da bunlardan birine farklı ilgi gösterirse/adil davranmıyorsa kıyamet günü bir tarafı felçli olarak hasredilecektir."¹⁶ buyurmuşlardır. Buradaki adalet şekli ve zahiri yönden gösterilen adalet olup insanın elinde olmayan kalbi bağlılık değildir. Dolayısıyla bu husus adaleti zedeleyici bir unsur olarak görülmemiştir. "Ne kadar da istekli olsanız kadınlar arasında tam adil davranmaya güç yetiremezsiniz. O halde birisine tamamen kapılıp diğerini askıya almış gibi bırakmayın"¹⁷, buyurularak bunun söz ve fiillere aksettirilmemesi istenmiş, Hz. Peygamberin eşleri arasında zahiri şartlar içerisinde adaleti uyguladığı ve "Allah'ım! Benim gücümün dahilindeki taksimim budur, gücümün haricinde kalan ve sadece senin tasarrufunda bulunan konularda ise beni sorgulama!" şeklinde dua ettiği rivayet edilmiştir.¹⁸

Ayette iki şart iki de cevap cümlesi bulunmaktadır.

Birinci şart cümlesi: "Eğer yetimlerin haklarına riayet edememekten korkarsanız..."

Birinci ceza cümlesi: "... size helal olan kadınlardan ikişer, üçer, dörder alın (nikahlayın)"

İkinci şart cümlesi: "Haksızlık yapmaktan korkarsanız..."

İkinci ceza cümlesi: "... bir tane alın (nikahlayın)"

Bu ayetin ikinci şartını yerine getiremeyeceğini bilen kimsenin, bir kadınla evli kalması gerekir. Bildiğimiz kadarıyla bu görüşe karşı olan hiç bir İslam alimi yoktur. Yani adil davranamayacağını bilen bir müslüman erkek, ikinci bir kadınla evlenemez.¹⁹

Koca eşler arasında gözetmesi gereken adaleti açıkça ihlal ediyorsa haksızlığa uğrayan kadının mahkemeye başvurma hakkı vardır. Hakim kocayı adaletli olmaya zorlar. Eğer aynı hal devam ederse kadının talebi üzerine hakim nikanı fesh edebilir.²⁰

2/Eşlerin, çocukların ve bakmakla yükümlü olduğu kimselerin nafakasını sağlama gücü: Bir tane ya da daha fazla evlilik, masraflarını ve külfetini gerçekleştirmeyen gücü yetmeyen bir kişi için helal değildir. Koca üzerine vacip olan nafakayı devamlı olarak sağlamaktır. Hz. Peygamber gücü yeten gençlere evlenmeyi ve hakları zayi etmemeyi tavsiye etmiştir.²¹

3/ Çok evlilik izninin kötüye kullanılması ve zararlı bulunması sebebiyle devletin yasaklaması varsa erkek ikinci evliliği yapamaz²².

ÇOK EVLİLİĞİN SEBEPLERİ

1/ Ailedeki sorunu çözmeye: a- Kadının çocuğunun olmaması. Çocuk talebi meşru ve arzulanan bir durumdur. Ma'kıl b. Yesar'dan: Rasûlullah (S.A.V.) şöyle buyurmuşlardır: "Sevecen ve doğurgan bir kadınla evlenin."²³ b- Kadının şahsındaki noksanlıklar ve yaratılıştaki kusurlar. c- Kadının uzun süreli hasta olması (gerek fiziksel gerek psikolojik)

2/ Erkeğin önemli ihtiyaçlarının sağlanması, cinsî gücünün çok fazla olması: Erkeğin uzun süreli seferlerinin çok olması ve hanımın da çocukların bakım ve gözetimiyle uğraşması sebebiyle kendisine arkadaşlık edememesi ya da adet ve lohusalık süresinin uzun olması dolayısıyla erkeğin ihtiyaç için olması.

GÜNÜMÜZDEKİ TARTIŞMALAR

Çok evlilik, çağımız İslam dünyasında üzerinde

özellikle durulan konulardan biridir. 1899 yılında Mısır hükümeti Abduh'tan şer'i mahkemelerin durumu ve iyileştirilmesi hakkında görüş istemiş ve o da bazı tekliflerde bulduktan sonra, erkeklerin çok kadınla evlilik haklarının sınırlandırılmasını gündeme getirmiş, adaletin gerçekleşmesinden endişe edildiği takdirde kesinlikle yasaklanmasının mümkün olduğu sonucuna varılabileceğini söylemiş ve bir rapor hazırlamış, bu konunun yeniden bir esasa bağlanmasını istemiştir. Ancak Abduh'un bu görüşü çağdaş İslam alimlerinin çoğunluğu tarafından tenkit edilmiş, bunlar, ruhsatın kötüye kullanılmasının önlenmesi üzerinde durmuşlardır. 19.yy sonlarından itibaren Osmanlı toplumunda çok evlilik hakkının belli kayıt ve şartlarla sınırlandırılması konusu gündeme gelmiş, islahat taraftarı bazı alimler çok evliliğin dinen caiz bir hüküm olduğunu, caizin şer'i hüküm olmayıp kanuni düzenlemeye konu olabileceğini, bu sebeple çok evliliğin birinci eşin rızasına, hakim iznine veya belli şartlara bağlanmasının dinen doğru olacağını ifade etmişlerdir.

Mısır'daki Mecmau'l-buhusi'l-İslamiyye, 1965 yılında Kahire'de yaptığı ikinci kongresinde çok evlilik konusunu tartışmış ve aralarında Abdulhalim Mahmud, Muhammed Ahmet Ferec es-Senhûrî, Muhammed Ebû Zehra, Muhammed Fâzıl b. Âşûr, Muhammed Ali es-Sâyis ve Ali el-Hafif gibi meşhur İslam alimlerinin de bulunduğu 26 kişilik bir heyet, ittifakla çok evlilik uygulamasının Kur'an-ı Kerim'in açık naslarıyla ve bu naslarda belirtilen kayıtlar çerçevesinde mübah olduğu sonucuna varmıştır.

Osmanlı döneminde çıkarılan 25 Ekim 1917 tarihli Hukuk-ı Aile Kararnamesi, kadının nikah akdi esnasında erkeğin evlilik boyunca tek eşli kalmasını şart koşabileceğini kabul etmiş, kararnamenin ilgasından sonra 1924 yılında kurulan Ahval-i Şahsiyye Komisyonu da çok evliliğin hakim iznine bağlanması teklifini getirmiştir.²⁴

Allah çok evliliği insanların maslahatı için meşru kılmıştır. Ancak şunları da hatırlatmakta fayda vardır:

1/ Kur'an-ı Kerim evliliği sevgi ve rahmet kaynağı görür. "Kaynaşmanız ve huzur bulmanız için size kendinizden eşler yaratıpta aranızda sevgi ve merhamet var etmesi de onun delillerindendir..."²⁵ İki ya da daha fazla eşle evlilik, kıskançlık, rekabet,

cinsel arzular ve kalbi temayüllerle Kur'an'ın işaret ettiği sevgi, huzur, sükun ve merhameti ortadar kaldırır.

2/ Kur'an'ı Kerim'de evlenme, boşanma, karı-koca ilişkileri, cariyelik ve aile ile ilgili diğer bütün ayetler incelendiğinde bir erkekle bir kadının beraberliğinin esas alındığı görülür. Hz. Adem ve onun tek bir eşinden bahsedilmektedir.

3/ Kur'an-ı Kerim tek evliliği ister. Allahın "*en uygun olan*" diye nitelendirdiği şey tek evliliktir. Buna göre bir müslüman bu ifadeyi hiçe sayıp, birden fazla kadınla evlenmeyi Kur'an'ın kesin emriymiş gibi takdim edemez. Hz. Peygamberin, damadı Hz. Ali'nin ikinci evliliğine çok sert bir dille karşı çıktığını da rivayet edilmiştir.²⁶

Günümüz İslam ülkelerinde çok evlilik konusunda farklı kanuni düzenlemeler ve uygulamalar vardır. En serbest şekliyle tatbik edildiği ülkelerin başında Suudi Arabistan gelirken, Ürdün ve Mısır'da da diğer ülkelere nisbetle daha geniş bir çerçevede uygulanmaktadır. Suriye, Irak, Fas, Yemen, Endonezya dahil İslam ülkelerinin çoğunda çok evlilik hakimdir. Birinci eşin rızası, iyi halin ve eşlerini geçindirebilecek ekonomik gücün isbatı, birinci eşte hastalık, kısırılık vb. bir durumun bulunması gibi belli şartlara bağlanmıştır. Pakistan'da çok evlilik tamamen ilga edilmemişse de getirilen şartlarla oldukça ağırlaştırılmıştır. Tunus ve Türkiye de ise tamamen yasaklanmıştır.²⁷

Sağlıklı bir toplumda Kur'an tek evliliği öne çıkarmıştır. Ancak erkeklerin savaş veya daha başka sebeplerle azalması, geride kadınların, yetim kızların kalması gibi olağanüstü durumlarda, gayri meşru ilişkileri, fuhşu engellemek ve kadının iffetini, onurunu ve evlilik haklarını korumak suretiyle bir erkeğin birden fazla kadınla evlenmesine şartlarına

uyduğu takdirde izin vermiştir.

DİPNOTLAR:

- 1/ Konu ne Fıkıh Kitaplarında ele alındığı gibi, görüşler, de-iller ve hükümler yönünden, ne de Aile Sosyolojisi ve Sosyoloji ilminin metotlarıyla incelenecektir. Çünkü bu incelemenin sınırları böylesine geniş bir makaleye müsait olmayıp, kısaca bir bakış özelliği taşıyacaktır.
- 2/ T.D.V. İslam Ansiklopedisi, c. 8/s. 367, 368
- 3/ el- Mufassal, Abdülkerim Zeydan c. 4/s. 183
- 4/ Mehir Üç Aylık İlimi ve Akademik Bülten Kış 1997 sayı: 1, s. 26, Halil Uysal, Eşitlik İlkesi ve Kadın - Erkek Eşitliği.
- 5/ Mekasidu's- Şeriatü'l İslamiyye, Tahir Bin Aşur, s. 104 İst. 1987 (Ter. Vecdi Akyüz, Mehmet Erdoğan)
- 6/ el- Fıkhü'l İslamî ve Edilletihü (İslam Fıkhı Ans.), Vehbe Zuhayli c. 9/s. 113 (Ter. Abdurrahim Ural İst. 1994)
- 7/ T.D.V. İslam Ans. Çok Evlilik mad. c. 8/s. 365, İnsan ve Toplum Bilimleri Sözlüğü, Halil Uysal, Çok Kocalıklık ve Çok Karınlık maddeleri, s. 156, Konya 1996, Büyük Türkçe Sözlük, Mehmet Doğan s. 235.
- 8/ T.D.V. İslam Ans. Çok Evlilik DİA 9/365
- 9/ Siret Ans. Çok Evliliğin Tarihi c. 2 s. 117, Sosyal Bilimler Ans. (Hüseyin Peker) Evlilik mad.c 1 s. 490, T.D.V İslam Ans. Çok Evlilik mad. c. 9, s. 365
- 10/ Siret Ans. Çok Evlilik Müessesesi c. 2 s. 118, 119.
- 11/ T.D.V İslam Ans. c. 2/s. 199, c. 9/s. 366, Laik Düzendeki Dini Yaşamak, Hayrettin Karaman s. 155 (İst 1997), Kur'an'ın Çok Eşliliğe Bakışı ve Hz. Peygamberin Çok Kadınla Evlenmesinin Siyasi Boyutu, Rıza Savaş, Türkiye Günlüğü s. 45/ Mart-Nisan 1997
- 12/ Nisa 4/3
- 13/ Tahriru'l Mer'e (İslamda Kadın Ans.) Abdulhalim Ebu Sakka c. 4/s. 201 (Ter. Ali Aslan, Osman Arpaçukuru 1996)
- 14/ T.D.V. İslam Ans. c. 8/sy 366, Ayrıca bu konu için CEM maddesine bakılabilir.
- 15/ Nisa 4/3
- 16/ Müsned 2/295; Ebu Davut, Nikah 38; Tirmizi, Nikah 42
- 17/ Nisa 4/129
- 18/ Darimi, Nikah 25; Ebu Davut, Nikah 38.
- 19/ Türkiye Günlüğü, Kur'an'ın Çok Eşliliğe Bakışı ve Hz. Peygamber'in Çok Kadınla Evlenmesinin Siyasi Boyutu, Rıza Savaş Mart-Nisan 1997 sayı: 45 s. 182.
- 20/ Müallaka: Evli olduğu halde zevcelik haklarından istifade edemiyen ve boşanmışta sayılmayan kadındır. Ayrıntılı bilgi için Fıkıh kitaplarının ilgili bölümlerine bakılabilir.
- 21/ Tahriru'l Mer'e, c. 4/ s. 202; T.D.V. İslam Ans. c. 8/ s. 366, İslam Fıkhı Ans. c. 9/s. 136
- 22/ İslam'da Kadın ve Aile, Hayrettin Karaman, s. 393 İst. 1993
- 23/ Sünen-i Nesai, Had. no: 3026
- 24/ Tarih ve Medeniyet sayı: 43 Ekim 1997; Osmanlı Aile Kanunu, Ekrem B. Ekinci s. 50-52, T.D.V İslam Ans. c. 8/s. 367, Osmanlı Kadınlarının Hayat Hakkı Arayışının Bir Hikayesi, Aynur Demirdirek, s. 119-124 Ank. 1993
- 25/ Rum 30/21
- 26/ Türkiye Günlüğü Mart-Nisan 1997 s. 181-185 (Hz. Ali, Ebu Cehil'in kızı el-Avra (veya Cüveyriye) ile evlenmek ister. Bu konuda Hz. Peygamberle istişare edilir, o buna müsaade etmez ve "... ancak Ebu Talib'in oğlu kızımı boşar ve ondan sonra onların kızıyla evlenir." İbni Sa'd bunu Hz. Fatmanın üzülmesiyle izah eder. Tabakat 8/262, Beyrut 1968)
- 27/ T.D.V. İslam Ans. c. 8/ s. 367

Dr. Ahmet YAMAN

İSLAM HUKUKUNDA ULUSLARARASI İLİŞKİLER

DEVLET nedir? Devletlerarası

Ekonomik, Kültürel, Diplomatik, Askerî ve Adlî ilişkiler nasıl olmalıdır?

Uluslararası ilişkiler konusundaki tüm sorularınıza cevap bulabileceğiniz özgün bir çalışma.

İsteme Adresi: Fecr Yayınları

Rüzgarlı Cd. 2/5 ULUS/ANKARA Tel./Fax: (0. 332) 310 08 49 - 310 08 60